

Abús del sufix «-al» en català

Xavier Rull

Introducció

Segons alguns autors, com Bruguera (1984: 48) o Riera (1998: 226), modernament s'ha abusat del sufix *-al* per influx de l'anglès. Però els límits no són clars, com fa veure Marquet (1979: 69):

«Veiem emprar actualment *operacional*, *direccional*, etc., formats a partir dels substantius *operació*, *direcció*, etc. (tot existint *operatiu*, *directiu*, etc.), imitant *discrecional*, *convencional*, formats a partir de *discreció*, *convenció* [...]. També podem esmentar *opcional*, format a partir del substantiu *opció* (existint *optatiu*). No creiem pas que tots aquests mots nous donats a títol d'exemple siguin condemnables: molts són convenients i alguns ben necessaris, i sobretot, i això és el que ens interessa més, cap d'ells no és absolutament rebutjable, almenys d'una manera categòrica, lingüísticament, quant a la seva formació.»

En aquest article fem quatre apunts sobre els límits d'aquest sufix, pensant sobretot en la correcció.

Funcionament

En català, aquest sufix s'ha d'adjuntar a l'arrel culta del mot (preferentment, en genitiu):

[1]		
<i>abella</i> [apic(ula)]	<i>apical</i> (cf. <i>apicultura</i>)	
<i>boca</i> [bucca]	<i>bucal</i>	
<i>cara</i> [facies]	<i>facial</i>	
<i>cervell</i> [cerebru]	<i>cerebral</i>	
<i>cor</i> [cor cordis]	<i>cordial</i> (<i>salutacions cordials</i>)	
<i>cos</i> [corpus]	<i>corporal</i>	
<i>cosa</i> [res rei]	<i>real</i>	
<i>creu</i> [crux crucis]	<i>crucial</i>	
<i>dit</i> [digitu]	<i>digital</i>	
<i>diumenge</i> [dominicu]	<i>dominical</i>	
<i>eix</i> [axis]	<i>axial</i>	
<i>església</i> [ecclesia]	<i>eclesial</i>	
<i>fill</i> [filiu]	<i>filial</i>	
<i>llet</i> [lacte]	<i>lactal</i>	
<i>línia</i> [linea]	<i>lineal</i>	
<i>llàgrima</i> [lacrima]	<i>lacrimal</i>	
<i>llavi</i> [labiu]	<i>labial</i>	
<i>llec</i> [laicu]	<i>laical</i> (<i>laic</i> és un cultisme)	
<i>llengua</i> [lingua]	<i>lingual</i>	
<i>mestre</i> [magistru]	<i>magistral</i>	
<i>marge</i> [margine]	<i>marginal</i>	
<i>matriu</i> [matrix matricis]	<i>matricial</i>	
<i>melic</i> [umbilicu]	<i>umbilical</i>	
<i>mort</i> [letum]	<i>letal</i>	
<i>nervi</i> [gr. neuron]	<i>neural</i>	
<i>nom</i> [nomine]	<i>nominal</i>	
<i>nounat</i>	<i>neonatal</i>	
<i>ordre</i> [ordine]	<i>ordinal</i>	
<i>origen</i> [origine]	<i>original</i>	
<i>pluja</i> [pluvia]	<i>pluvial</i>	

<i>raig</i> [radiu]	<i>radial</i>
<i>raó</i> [ratione]	<i>racional</i>
<i>rel, raíl o arrel</i> [radix radicis]	<i>radical</i>
<i>servei o servici</i> [servitiu]	<i>servicial</i>
<i>temps</i> [tempus temporis]	<i>temporal</i>
<i>terme</i> [terminu]	<i>terminal</i>
<i>treball</i> [labore]	<i>laboral</i>
<i>verge</i> [virgine]	<i>virginal</i>
<i>veu</i> [vox vocis]	<i>vocal</i>
<i>vida</i> [vita]	<i>vital</i>
<i>visió</i> [visus 'vista']	<i>visual</i>

Tanmateix, hi ha alguns casos que s'escapen de la norma exposada. En efecte, aquest sufix també es troba en algun cas adjuntat a arrels patrimonials:

[2]		
(a)	<i>ant. aigual</i>	(de <i>aigua</i> , no pas de <i>aqua</i>)
	<i>bojal</i>	(de <i>boig</i> , no pas de <i>baubi</i>)
	<i>comtal</i>	(de <i>comte</i> , no pas de <i>comite</i>)
	<i>coral</i> (tb. <i>cordial</i>)	(de <i>cor</i>)
	<i>negral</i>	(de <i>negre</i> , no pas de <i>nigru</i>)
	<i>orellal</i>	(de <i>orella</i> , no pas de <i>auricula</i>) (DCVB)
	<i>pairal</i>	(de l'occ. <i>paire</i>)
	<i>raonal</i>	(de <i>raó</i>) (DCANT)
	<i>rojal</i>	(de <i>roig</i> , no pas de <i>rubeu</i>)
	<i>tendral</i>	(de <i>tendre</i> , no pas de <i>tener</i>)
	<i>ullal</i>	(de <i>ull</i> , no pas de <i>oculum</i>)
	<i>veinal</i>	(de <i>veí</i> , no pas de <i>vicinus</i>)
(b)	<i>alodial</i>	<i>alou</i> [germ. <i>alod</i>]
	<i>feudal</i>	<i>feu</i> [feudu < germ. <i>feh</i> u 'ramat']
(c)	<i>legal</i> i <i>lleial</i>	<i>lleí</i> [llt. <i>lex legis</i>]
	<i>reial</i>	<i>rei</i> [llt. <i>rex regis</i>]

Això ha ocasionat que hi hagi alguns doblats:

[3]		
(a)	<i>anyal</i>	<i>anual</i>
	<i>marçal</i>	<i>marcial</i>
	<i>termenal</i>	<i>terminal</i>
(b)	<i>abadal</i>	<i>abacial</i> (cf. <i>abaciologi</i>)
	<i>bisbal</i>	<i>episcopal</i> (cf. <i>episcopologi</i>)

Es pot suposar –segons els exemples reportats– que tradicionalment el sufix *-al* podia adjuntar-se a mots patrimonials. Ara bé, a partir de la codificació fabriana, a l'hora de crear neologismes, aquest sufix sols s'adjunta a arrels cultes. Fixem-nos que Fabra¹ va haver d'argumentar per què en català havia de ser *cerebral* i no pas *cervellal*, tal com pretenien alguns autors, que consideraven *cerebral* un castellanisme, derivat de *cerebro*.

Així, encara que popularment s'ha generat l'adjectiu modern *~espaial* 'de l'espai, del cosmos', en aquest cas creiem que hauria de ser *espacial* i prou (ll. *spatiu*). La creació de l'adjectiu *espaial* es deu probablement a la voluntat

¹ En la terminologia fabriana (FABRA 1956: 114), aquests tipus de derivats (*cerebral*, *auricular*, etc.) reben el nom de *pseudo-derivats*.

d'evitar l'homofonia amb *especial* en els parlars orientals, i, potser també –conjunyant-se tots dos fets–, per crear una forma diferent de l'espanyola, derivada de *espacio*².

Influx de l'anglès i límits

Tenim, però, que en anglès, el sufix *-al* s'usa més que en català:

[4]		
ANGLÈS	CATALÀ	
<i>aerial</i>	<i>aeri</i>	
<i>agricultural</i>	<i>agrícola</i>	
<i>analogical</i>	<i>analògic</i>	
<i>analytic(al)</i>	<i>analític</i>	
<i>anarchic(al)</i>	<i>anàrquic</i>	
<i>bibliographical</i>	<i>bibliogràfic</i>	
<i>external</i>	<i>extern</i>	
<i>fictional</i>	<i>de la ficció, fictici</i>	
<i>financial</i>	<i>financer</i>	
<i>gluteal</i>	<i>gluti</i>	
<i>identical</i>	<i>idèntic</i>	
<i>magical</i>	<i>màgic</i>	
<i>mathematical</i>	<i>matemàtic</i>	
<i>medical</i>	<i>mèdic</i>	
<i>microbial</i>	<i>microbià</i>	
<i>neological</i>	<i>neològic</i>	
<i>optical</i>	<i>òptic</i>	
<i>perennial</i>	<i>perenne</i>	
<i>political</i>	<i>polític</i>	
<i>practical</i>	<i>pràctic</i>	
<i>reciprocal</i>	<i>recíproc</i>	
<i>technical</i>	<i>tècnic</i>	
<i>thermal</i>	<i>tèrmic i termal</i>	
<i>translational</i>	<i>de la traducció, traductor</i>	
<i>typical</i>	<i>típic</i>	
<i>venereal</i>	<i>veneri</i>	
<i>visional</i>	<i>de la visió</i>	

En català trobem alguns mots en *-al* (sobretot en els llenguatges d'especialitat), que sembla que s'han creat per calc de l'anglès:

[5]		
FORMA DUBTOSA	FORMA CORRECTA O RECOMANADA	
<i>~arquitectural</i>	<i>arquitectònic</i> (BRUGUERA 1984)	
<i>~ascensional</i>	<i>ascendent</i>	
<i>~atencional</i>	<i>de l'atenció</i>	
<i>~autoral</i>	<i>de l'autor</i>	
<i>~comunicacional</i>	<i>comunicatiu</i>	
<i>*consociacional</i>	<i>consociatiu</i>	
<i>conversacional</i>	<i>conversatiu o de la conversa</i>	
<i>~criterial</i>	<i>de(l) criteri</i>	
<i>~definicional</i>	<i>de la definició</i>	
<i>derivacional</i>	<i>derivatiu</i>	
<i>~diccionarial</i>	<i>lexicogràfic</i>	
<i>~disposicional</i>	<i>dispositiu, de la disposició</i>	
<i>educacional</i>	<i>educatiu</i>	
<i>~elaboracional</i>	<i>de l'elaboració</i>	
<i>~experencial</i>	<i>de l'experiència</i>	
<i>formacional</i>	<i>formatiu</i>	

<i>grupal</i>	<i>del grup</i>
<i>~informativa</i>	<i>de la informació, informatiu</i>
<i>intencional</i>	<i>de la intenció</i>
<i>interaccional</i>	<i>interactiu</i>
<i>mostral</i>	<i>de la mostra</i>
<i>~notacional</i>	<i>notatiu, de la notació</i>
<i>nutricional</i>	<i>nutritiu</i> ³
<i>~objectal</i>	<i>de l'objecte</i>
<i>~observacional</i>	<i>de l'observació, observatiu</i>
<i>opcional</i>	<i>optatiu</i>
<i>*organitzacional</i>	<i>organitzatiu</i>
<i>~poblacional</i>	<i>de la població</i>
<i>*presentacional</i>	<i>de presentació</i>
<i>~previsional</i>	<i>previsori</i>
<i>procedimental</i>	<i>del procediment</i>
<i>*quantificacional</i>	<i>quantificatiu</i>
<i>~redaccional</i>	<i>de redacció</i>
<i>*seleccional</i>	<i>selectiu</i>
<i>~torsional</i>	<i>de la torsió</i> ⁴
<i>vibracional</i>	<i>vibratiu</i>

Pot passar que algunes d'aquestes solucions dubtoses apareguin en algun diccionari, mentre un altre les desestima. És el cas dels adjectius *viral* i *vivencial*, que figuren en el GDLC i en el DEM però no pas en el DIEC. Val a dir que els terminòlegs recomanen *víric*⁵.

D'altra banda, Riera (1998: 43) afirma que, en les formes adjectives duplicades en *-al* i *-à (n)*, és preferent la forma en *-à (n)*:

[6]		
FORMES RECOMANADES	FORMES DESESTIMADES	
<i>bacterià</i>	<i>~bacterial</i>	
<i>cranià</i>	<i>~cranial</i>	
<i>diluvià</i>	<i>~diluvial</i>	
<i>tarsià</i>	<i>~tarsial</i>	

Noteu que a vegades hi ha especialització semàntica, en el qual cas s'ha d'admetre l'adjectiu en *-al*:

- [7]
- (a) *conceptual* 'del concepte'
conceptiu 'de la concepció (de la vida)' (adj. de *concebre*)
 - (b) *contractual* 'del contracte'
contractiu (adj. de *contraure*)
 - (c) *direcciona* 'de la direcció (física)'
directiu 'de la direcció (indicació)'
 - (d) *emocional* 'que afecta l'emoció'
emotiu 'que causa emoció' (*Fou una festa molt emotiva.*)
 - (e) *flexional* 'de la flexió (morfològica)'
flectiu 'de la flexió (física)'
 - (f) *nacional* 'de la nació'
natiu o nadiu '(persona) de la nació'
 - (g) *nominal* 'del nom (substantiu)'
nominatiu 'del nom (de la persona)'
 - (h) *relacional* 'de relació (matemàtica)' (*Operacions relacionals*)
relatiu 'que té relació a (una cosa)' / 'no absolut'
 - (i) *successional* 'd'una successió (herència)'
successiu 'dit d'una cosa que té lloc després d'una altra'⁶

² Hi ha alguns autors, com ara Coromines (DECat; s.v. *espai*, vol. III, p. 609, línies 1-41) o Vallverdú (2000: 143), que defenen *espaial*.

³ La forma *nutricional* apareix en el GDLC, però no apareixia en l'edició anterior, el DLC3. Segons el GDLC, *nutricional* només equival a *nutritiu* amb el sentit de 'relatiu a la nutrició', però no es pot usar amb el sentit 'que nodreix'.

⁴ El GDLC dóna aquesta definició de *dàmpfer*: *Dispositiu que va muntat al cap del cigonyal [...], anomenat també 'amortidor torsional'*. L'adjectiu *torsional*, però, no té entrada pròpia.

⁵ Riera (1998: 176-177) posa les dues formes en correlació, si bé adverteix que convé donar preferència a la forma genuïna (*víric*) i evitar l'estrangera (*viral*). A part això, *virals* és el nom de taxó de l'ordre de microorganismes que enclou els virus.

⁶ El mateix ocorre amb *external*, *maximal* i *minimal*, que en àlgebra tenen un sentit específic diferent del que tenen *extern*, *màxim* i *mínim* en la llengua general.

morfologia

Finalment, hi ha casos que sols poden ser escrits amb *-al*, encara que aquesta sigui una construcció probablement calcada de l'anglès:

[8]

*computacional, departamental, fundacional, provisional, satel·lital (capacitat satel·lital), vacacional*⁷

Les altres llengües romàniques també poden haver influït en la proliferació d'aquest sufix. En francès, per exemple, sembla que hi ha una mica més de llibertat de col·locació del sufix corresponent *-al*. En castellà sembla que també se n'abusa, probablement per la mateixa influència de l'anglès⁸:

[9]

FRANCÈS	CATALÀ
<i>convivial</i>	<i>amigable</i>
<i>langues maternelles</i>	<i>llengües maternes</i>
<i>unité minimale</i>	<i>unitat mínima</i>
<i>dossier médical</i>	<i>historial mèdic</i>
<i>assistance clientèle</i>	<i>assistència al client</i>
<i>innovation lexicale</i>	<i>innovació lèxica</i>

[10]

CASTELLÀ	CATALÀ
<i>tratamental</i>	<i>de tractament</i>
<i>dotacional</i>	<i>com a dotació</i>
<i>prototipal</i>	<i>prototípic (Termcat)</i>

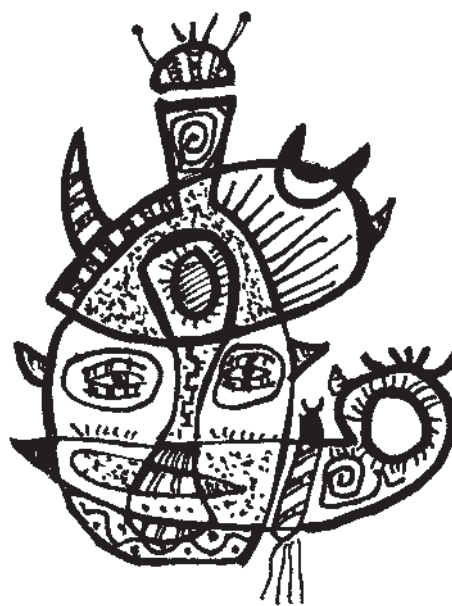
Sembla que el sufix *-al* permet de donar un nou ús a mots que ja són adjectius: de *fresc* tenim *frescal* (que és sinònim de *fresc*, però que s'aplica sobretot a un paratge o a una planta), de *recent* tenim *recental* (que significa 'animal, espec. anyell' de llet') i de *fer* tenim *feral* (que significa 'planta o animal' que passa a l'estat salvatge després d'haver estat conreada o domesticat'; és a dir, es distingeix de *fer* pel fet que aquest adjectiu s'aplica a qualsevol animal sense que hagi estat domesticat prèviament). Això permet de crear mots com *lexical* (*variants lexicals*), *adjectival* (*ús adjectival d'un mot*) o *medical* (*termes medicals*; Pompeu Fabra, pròleg al *Diccionari de medicina* de Manuel Corachan, 1936)⁹. En efecte, els mots *lèxic*, *adjectiu* i *mèdic* són en principi adjectius (*estudi lèxic*, *nom adjectiu*, *tractament mèdic*), però poden usar-se en altres contextos gramaticals (p. e., *lèxic* es pot usar com a substantiu per a indicar 'vocabulari'); per això, quan s'usen com a adjectius sembla que requereixin una terminació diferenciadora. Ara bé, hem de dir que, en algun cas, considerem que aquest recurs és abusiu.

A tall de conclusió

Com a conclusió podem dir que modernament s'abusa del sufix *-al*, però és difícil que els tècnics lingüístics puguin resoldre-ho. Primer, perquè no podem dir taxativament que qualsevol adjectiu nou en *-al* sigui incorrecte. I segon, perquè més d'un cop és difícil trobar-hi una alternativa, com en *satel·lital*, *poblacional*, etc. Però, en tot cas, sí que podem suggerir que els tècnics lingüístics tinguin una certa prevenció davant adjectius nous formats amb *-al*. ♦

Bibliografia

- BRUGUERA, Jordi (1984). «Algunes qüestions sobre la normativa del lèxic», *Problemàtica de la normativa del català. Actes de les Primeres Jornades d'estudi de la llengua normativa*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 37-49.
- DCAnt = *Diccionari del català antic*, de Mercè Costa i Maribel Tarrés (Edicions 62, 1998).
- DCVB = *Diccionari català-valencià-balear*, de Mn. Antoni Maria Alcover i Francesc de Borja Moll (Moll, 1926-62 [10 vol.]).
- DECat = *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, de Joan Coromines (Curial / «La Caixa», 1980-1991 [10 vol.]).
- DEM = *Diccionari enciclopèdic de medicina* (Enciclopèdia Catalana, 2000, 2a ed. [1990, 1a ed.]).
- DIEC = *Diccionari de la llengua catalana*, de l'Institut d'Estudis Catalans (Enciclopèdia Catalana / Edicions 62, 1995).
- DLC3 = *Diccionari de la llengua catalana* (Enciclopèdia Catalana, 1993 [ed. anterior del GDLC]).
- DUDEsp = *Diccionario de usos y dudas del español actual*, de José Martínez de Sousa (Vox, 1998, 2a ed.).
- FABRA, Pompeu (1956), *Gramàtica catalana*, Teide, Barcelona.
- GDLC = *Gran diccionari de la llengua catalana* (Enciclopèdia Catalana, 1998).
- MARQUET, Lluís (1979), *Novetat i llenguatge. Aclariments sobre la terminologia científica i tècnica del català. Volum I*, Barcino, Barcelona.
- RIERA, Carles (1994). *El llenguatge científic català. Antecedents i actualitat*, Barcanova, Barcelona.
- RIERA, Carles (1998). *Curs de lèxic científic*, Claret, Barcelona.
- SOLÀ, Joan (1977). *Del català incorrecte al català correcte. Història dels criteris de correcció lingüística*, Edicions 62, Barcelona.
- VALLVERDÚ, Francesc (2000). «Espai i els seus derivats», *El català estàndard i els mitjans audiovisuals*, Edicions 62, Barcelona, (p. 143).

⁷ Per bé que és millor *síndrome postvacances* (Termcat) que *síndrome postvacacional* (que és la solució de l'espanyol).

⁸ El DUDEsp reporta l'adjectiu espanyol *preferencial*, que diu que és un calc del francès. Aquest diccionari considera que ha de ser *preferente*.

⁹ Al costat d'aquests casos en podríem posar d'altres d'històrics: *Inventari o col·lectori en la part cirurgical de medicina* (títol de llibre, 1492, extret de Riera: 1994).